

Otok in Struga.

Noveleta.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

Nekje na Slovenskem se vije precej mogočna reka mej širokim poljem. Hudobna voda je to! Kjer koli se zavije, zajeda se globoko v ilnato zemljo, ter napravlja peneče vrtince. Dolgočasno olšje jej senči bregove. Če pa se z dalje ozreš po tej vodi, zdi se ti, da je struga nalita s samim črnolom.

Prav pri bregovih raste loček, ali gleno in tista resnata, povodna trava, ki se sedaj vzdiguje, sedaj zopet k tlom potaplja, kakor bi s svojim nemirom hotela pokazati, da tudi njej ni po volji mokro stanišče v temnih valovih.

Tu pa tam se iz ločka vzdigne povodna ptica, ter leta, tužno kričeč, nad vodo. Le redko kje zagledaš ribo na vršini, samo, otožno, kot je vse otožno pri tej vodi. V globini pa preži tolsti som, ter se sedaj pa sedaj s hruščem zažene za svojim plenom.

Tik levega obrežja vleče se prašna cesta, polna črnega prahu. Polje ob strani je obdelano s koruzo, glavnim pridelkom nerodovitnej krajini. Vsak trenotek te srečavajo lačni obrazi; vsak korak se ti odkriva revščina in beraštvo. Če pa se nad taboj razteza še sivo, oblačno nebo, imaš občutje, kakor da si v kraji, ki sta ga ravnokar smrt in lakota s svojo grozo prepluli!

Iz širnega polja se omenjena reka končno zavije v ozko dolino. Tam pa je krajina prijetnejša. Črni gozdovi se na obeh bregovih do visokih gorskih grebenov razprostirajo, mej njimi pa napravlajo zelene senožeti, njive in vinogradi harmonične lise.

Ravno na istem mestu, kjer se reka skriva v dolino, postavili so naši predniki grajščini podobno poslopje. Od nekdaj so tu gospodovali mogočni in premožni baroni iz Struge, kakor so se po tem svojem, tik reke stoječem posestvu imenovali. Ali tedaj, ko se naša pripoved pričinja, je Struga skoraj podrtina. Njeno zidovje je razrito, odrgneno, rujavo-rudečkasto, in razpokano, da se je bati, da zleze poslopje vsak trenutek na kup. Na štirih oglih širocega grada tiče tanki stolpiči, na katerih so strešice sumljivo nagnene, kakor da so se ti štirje stolpiči napili kislega vina, in jih sedaj glava boli! Na dvorišči stoji kapelica, z visoko, kupli podobno streho.

Krog grajskih zidov rastejo koprive in druga taka slaba zelišča. Gadje in kuščarji imajo tu notri svoja selišča. Za poslopjem se po hribu navpik razteza vrt, ki je bil morda nekdaj čedno in okusno obdelan. Ali sedaj pogauja trava po peščenih stezah, in mesto rož in cvetja se šopiri trnje po gredicah. Kavke in sokoli, pod raztrganim ostrešjem gnezdeči, pojajo se nad poslopjem v zraku, ter s svojim kričanjem napravljajo nemir. Človek pa se malokdaj prikaže iz žalostnega tega dvora. Ali vendar je istina, da se je še stanovalo na Strugi. Ti pa, ki so prebivali v njej, pretrgali so bili uže davno vse vezi mej svetom in mej saboj.

Komaj četrť milje pod Strugo se dolina mahoma razširi. Sredi reke se očem odkrije precej velik otok, obrašten s smerekami, brezami in trepetlikami. Na tem otoku se dviguje ponosno poslopje, grad Otok. S svojimi stolpi in strmimi strehami je grad romantično krasen. Človeku, iz dalje to poslopje opazujočemu, pa se dozdeva, kakor da bi gledal ostanek iz srednjega veka, ki so ga mimo hiteči časi tu pozabili. In vsak trenutek pričakuje, da prijezdi iz visocega portala tropa svitlih vitezov, ali pa da se prikaže na balkonu v tesno obleko zavita gospica s širokimi, nagrbaučenimi rokavi.

Moderne naprave krog grada, lope in drevoredi človeka pač hitro v zdanjost pokličejo. In če umazani grajski hlapeci s kletvinami tolste konje na vodo pripode, raztopi se takoj tudi romantika. Mimo Otoka pa se leno vali voda, globoka in zeleno-temna. Nekoliko čolnov je privezanih pod vrbovjem in po vodnej vršini se gonijo gosi, race in trije ali štirje mogočni labudje.

Lep kraj je to! In tem lepši se ti vidi, če si prišel na Otok mimo dolgočasne, podrte Struge!

I.

„Namen moj je storjen! Čemu naj mi je še to pusto življenje? In kadar imaš te vrste v rokah, pretrgana je uže nit mojega življenja! In sam jo bodem pretrgal, ter povrnil stvarnici svoje atome!“

„Moj Bog, če bi bil dobil žensko, kakor so je zaželele moči kipečega mojega srca! Ali ti, Ana, bila si moje prokletstvo! ti si tista teža, ki me vleče v pogubno globočino!“

„In ali si se le količkaj potrudila, da bi bila umela čutila moje duše? Vsak korak si mi ogrenila! In sedaj, ko se mi je življenja vsa sladkost odkrila, ko me vabi sreča od daleč, sedaj me

zopet ti z nerazvezljivimi verigami tiščiš k sebi! Vse sem pozabil in vsakemu sem odpustil! Samo tebi ne odpuščam! In na robu groba imam jedino to zavest, da te sovražim, sovražim!“

Grofinja Ana je vse to mirno prebrala, in z glasom, kakor da bi brala vsakdanje pismo ali pa račun svojega oskrbnika. Končavši pa je ponosno dvignila še vedno krasno glavo, ter dejala mrzlo:

„Eliza, kak fantast je bil to!“

Grofica Eliza pa ni odgovorila ničesar. Zamišljeno je trgala list za listom na leskovem grmu, ki je rasel tik klopi, na katerej sta sedeli. Ona pa se je razvnela:

„Kak fantast! In s sovraštvom do mene je šel v smrt! Ali Bog moj mi je na pričo, da mi to sovrašтво ne napravlja nikake skrbi! Sramoto je zapustil meni in svojemu otroku! Tako strašno sramoto! Da! tudi jaz ga sovražim, sovražim še sedaj, ko je uže davno razpadel v svojem grobu! In če se spominam tistega jutra, ko so ga tam doli konec otoka valovi bledega in z zeleno travo obvitega pripluli k produ, tedaj ga ni kota v mojej duši, kjer bi tičalo najmanjše milovanje do tega grešnika! Gospod Bog ga je udaril s pravično svojo jezo! In zaslužil je smrt, katero je storil!“

„In kako je vse to prišlo?“ vpraša Eliza, „grof Milan je bil vendar tako resen značaj!“

„Kako je to vse prišlo? Tisti romantični nagibi, kateri so napravljali, da je bil slab gospodar, slab zakonsk mož, slab oče svojemu otroku, ti nagibi so ga zapeljali, da je hladnokrvno prekorčil meje spodobnosti, ter postal slabši od najumazanejšega umazanih svojih hlapcev!“

„In kako je prišel v dotiko z ono rodbino?“

Grofinja Eliza je besedo „ono“ poudarjala. Potem pa še pristavila:

„Saj ste bili vedno v silnem sovraštvu z onimi iz Struge, če se ne motim!“

„V starem sovraštvu!“ odgovori grofinja Ana. „Tam gori nekje pod Strugo tiči sredi vode gola skala. In nekdanj se je stari baron zmislil, da je k tej skali privezati dal čoln, in da si je tam postavil leseno lopo. Stvar pa ni bila všeč grofu, Milanovemu očetu, ki je trdil, da je isto skalovje njegovo. Vnel se je prepir in potem dolga, dolga pravda. Ali končno so državni gospodje razsodili, da tista pečina ali tisti otok ni ne otoškega grofa, ne struškega barona, ampak jedino le last državna! Zapravdala sta mnogo denarjev, ali pripravdala

si samo strupeno sovraštvo! Struški pa je bil zvit lisjak, ter je tiste pečine kupil od države in jih dobil v svojo last. Potem je na njih postavil lesen stolp, na katerem je vihrala velikanska, bela zastava s črnim grbom gospodov iz Struge. In vsako jutro je priveslal k temu stolpu, ter časih tudi sprožil mala dva topa, s katerima je bil svojo trdnjavo oborožil. Stari naš grof pa se je jezil in penil, in naj bolj tedaj, kadar se je tisto streljanje do nas razlegalo. Z baronom iz Struge se nikdar nista pogledala več. In ko je nekega dne blisk v tisti stolp udaril, ter ga požgal in ga razdrobil, ni ta prigodljaj stvari čisto nič izpremenil. V grob sta nesla svoje sovraštvo!“

Na roko si nasloni težko glavo.

„Ali grof Milan je potem pozabil na isto sovraštvo, ter stopil s Strugo v tisto pregrešno zvezo, katera ti neznana ni!“

„In koliko časa je stvar tebi skrita ostala?“ vpraša Eliza.

„Bog ve koliko? Vselej, kadar je prišla spomlad, hotel je takoj iz mesta tu sem. In če nisem hotela, odšel je sam, ter me pustil z otrokom. Tu na Otoku pa je lazil ves ljubi dan po teh smerekovih gozdovih in pri tem je nekdanj staknil tistega revnega otroka. In menil se ni niti plemenite krvi, ki se je tudi po njenih žilah pretakala, niti starega njenega imena! Zapredel jo je v svoje pregrešne laži. Ker s Struški nikdar občevali nismo, ga ni poznala osobno. Tudi se je bila menda ravnokar povrnila iz samostana in sveta ni poznala čisto nič. Delal jej je vse mogoče in nemogoče obljube, ter jo kmalu imel v svojih pesteh. Končno jo je pripravil ob vse — menda še celo ob pamet! Oj to so bili strašni dnevi Eliza! Pomisli, ko se je to vse zvedelo! Ti ne znaš, kaj je trpljenje! Ti tega ne veš! Tudi jaz nisem vedela do tedaj!“

„In kako se je končno zvedelo vse?“ vpraša Eliza tiho.

„Zvedeti se je moralo! Sedaj je od tedaj kake dve leti. Spomladi smo bili prišli tu sem. Nekega večera sedimo ravno pri čaji. Milan je bil čudno raznemirjen in razburjen. Na vsako vprašanje je ostro odgovarjal. Kar pride sluga in pove, da hoče mladi baron iz Struge z gospodom govoriti. In v istini je takoj za slugo vstopil baron Konstantin iz Struge. Mlad človek je bil. Tedaj je bil ravno dokončal študije na univerzi, ter postal zdravilstva doktor, kakor so si mej zimo aristokratski krogi dopovedovali. Govorilo se je tudi, da ima čudno demokratične nazore. Jaz ga do istega večera nisem poznala. Tedaj pa je hipoma stal v sobi, bled in razžarjenega pogleda. Milan

je planil proti njemu, ter ga s silo vlekel iz sobe, in po stopnicah navzdol. Nekov kmet ja je potem videl ob vodi hoditi. Prepirala sta se in jezno kričala. Drugo jutro pa grofa ni bilo v gradu. Ali dva dni potem so valovi vrgli njegovo truplo tam doli na prod. In kakor mi je sedaj stvar jasna, končal si je sam svoje življenje!“

Nekoliko časa molči, kakor da bi ne mogla nadaljevati.

„Potem pa se je sodnija polastila reči in mladega barona iz Struge so zaprli in dejali, da ga je on pahnil v vodo. In pričela se je tista grozna pravda. Po časopisih so vlačili naše pošteno ime, celemu svetu pripovedovali ta „roman“, milovali mene, milovali mojega otroka, ter trgali čast starej, plemenitej rodovini. Najmanjša stvarica ni ostala skrita! Vse, kar so ti smerekovi gozdovi doživeli, vse je moralo na jasni dan! In pa še le tista javna obravnava, h katerej sem morala priti jaz in vsi moji strežaji! Vse se je trlo k obravnavi, ter vestno poslušalo, kako da je oženjeni grof iz Otoka snubil baroneso iz Struge. Oj to so bili trenutki! Barona pa so obsodili, da mi je umoril moža, ker so ga priče videle, da je pozno v noči hodil z grofom ob bregu, ter kričal in se prepiral ž njim. Ponosno je trdil, da je nedolžen, in s ponosom se je podal v ječo!“

Po kratkem premolku nadaljuje:

„Bil je v istini nedolžen, kakor to pismo priča. V poznej noči in malo trenutkov pred samomorom svojim je je pisal Milan v kmečkej koči. Drugo jutro je je prinesel otrok v grad, ter je izročil oskrbniku. Oskrbnik Igla pa je bil na vse jutro pijan in zamešal je list mej svoje račune, ter pozabil nanj. In še le čez dve leti smo ga dobili. Barona so takoj izpustili in pred nekoliko meseci je prišel v Strugo nazaj. Dobil je podrt dom. Stari baron je bil še pred obsodbo nagle smrti umrl, in dekle je zblaznelo, kakor mi pripovedujejo. Vsem pa so postavili nekakovega kuratorja; zemljo so dali v najem, spodili družino, prodali živino in denar zaračunili Bog vé kam. Oglašali so se tudi dolžniki, in gospodarili, da je bilo groza. Sreča je, da ima rodbina nekov denarni fideikomis, katerega se dotakniti niso mogli. Mladi živi sedaj sam za sé, lazi po gozdovih in smrdljivih kmečkih kočah, ter zdravi umazane bolnike. Nikjer ga videti ni! Olikano družbo sovraži, ter se je ogiblje. Žalostno življenje!“

Razsrdila se je, ter zmečkala list v roki:

„In to, to vse je zakrivil ta človek! In meni očita moje obnašanje! In še iz groba me sovraži! A tolažim se, da ga je uže dohitela pravična božja jeza!“

Molčé je zrla potem tija pred se. Eliza pa je dejala mehko:
 „Hladno je! pojdive v sobo! In tudi mrak uže nastaja!“

Vstali sta, ter odšli z vrta. Pri klopi v leskovi grm pa se je usedel slavec, ter zapel žalostno pesen o nesrečnej svojej ljubezni. Voda pa je šumela mimo, ter s šumenjem morda pripovedovala drobnej ptici o nesrečnej ljubezni, zavoljo katere si je nekdaj grof Milan končal sam svoje življenje.

(Dalje prihodnjič.)

Glasniške postave in njihove premembe značijo dobo v zgodovini jezika in naroda.

Spisal J. Šuman.

Stari Slovenci in dendenes Čehi, Poljaki, Rusi, gornji in spodnji Srbi govoriyo: prinesi mi vody, imate ryby; enako govoriyo tudi Bulgari: dobri-te kravi. Toda mi Slovenci, Hrvati in Srbi imamo obliko vode: prinesi mi vode, imate ribe, dobre krave. Rodilnik jedninski, imenovalnik in tožilnik množinski ženskih samostalnikov na **a**, enako množinski tožilnik možkih samostalnikov smo namreč v novi slovenščini posneli po izgledu mehkih debel, t. j. kakor ima duša v roditelju tudi že v stsl. dušę, enako so se po tej sliki zravnila tudi trda debela. Tako je postala oblika vode iz vodę po sliki in obliki dušę.

Ta trditve se daje dokazati. V dokaz služijo goltniška debela, n. pr. roka; roka ima v stsl. v roditelju itd. rąky, v nsl. roke iz rokę po sliki dušę. Da bi oblika roke bila stara in iz one dobe, v kateri so bile glasniške postave še obstoječe, imela bi se navedena oblika glasiti ročę, a nikakor roke, kajti **k** se je pred ę omehčeval, primeri otroče otročeta iz otročę. Isto velja o goltnikih **g** in **h**, n. p. noga noge iz nogę mesto nogy; muha muhe iz muhę mesto muhy; tako tudi pri možkih samostalnikih tožilnik množinski volke iz volkę mesto volky stsl. vląky, roge iz rogę mesto rogy, duhe iz duhę mesto duhy. Da so se goltniki **k g h** ohranili pred ę, iz tega smemo sklepati, da stoji ta ę mesto y, ki je bil trd glasnik; oblike roke noge muhe volke itd. so tedaj mlade in spadajo v ono dobo, v kateri so